

Društvenik.

„Domoljubova“ priloga, posvečena izobrazbi in našim društvom.

Zgodovina naše monarhije pod vladjo cesarja Franca Jožefa I.

(I. 1860 do 1867.)

III.

S proglasitvijo oktoberskega diploma je po vseh deželah završalo novo zanimanje za končno ureditev notranjih razmer v državi. Podlaga skupni državi bi bil federalizem, t. j. zveza vseh avstrijskih dežela v eno celoto s skupnim državnim zborom na Dunaju, ki mu je cesar določil 100 poslancev.

Da bi nekoliko pomirili Ogre, ki še vedno niso mogli pozabiti svoje ustave v letu 1848, so priznali ogrskemu deželnemu zboru nekoliko več pravic kot ostalim avstrijskim.

Toda nakrat so postali na dvoru zopet drugačnega mnenja. Stranka, ki se je upirala federalistiški preosnovi države, je zmagała in februarja leta 1861 je že zagledal luč sveta novi februarški patent, ki je skrčil obile pravice deželnih zborov in jih izročil državnemu zboru na Dunaju. Februarški patent je bil centralističen, ker je določal, da naj vodi večinoma vse posledne osrednja vlada dunajska.

Državni zbor, kakor ga je določal februarški patent, se deli v dve zbornici, v gosposko in poslansko. Poslanska zbornica je širši zbor, ako so v njem zbrani vsi poslanci cele države, ki jih je 343. Ako se pa obravnavajo samo zadeve, ki se tičejo neogrskih dežel (torej sedanjih dežel v naši državni polovici), tedaj se pa zberejo samo 203 poslanci, ki tvorijo ožji zbor.

Ogri se niso hoteli nikdar udeleževati državnega zbora, ker so trdili, da nima Ogrska nikakih skupnih zadev z Avstrijo, marveč je samosvoja, kakor je bila leta 1848 pod prejšnjim cesarjem Ferdinandom.

Kdor seveda natančno pomisli, bo takoj videl, da so Ogrri pač preveč zahtevali. Njihova ošabnost nima v zgodovini nobenega oporišča. Saj so se Ogrri leta 1848 uprli cesarju, ga odstavili za vedno. Ali Avstrija jih je premagala in podvrgla nepokorne puntarje. Njih svoboda je torej šla po vodi. Ker pa na svetu ne zma-

ga vedno pravica, ampak večkrat pest, zato so tudi Madjari predrznejše nastopali proti cesarju in zahtevali svojih izgubljenih pravic nazaj.

Tudi Hrvatje niso marali za dunajski državni zbor, saj jih je že žalostna doba absolutizma poučila, kaj vse pride iz nemškega Dunaja.

Grof Goluhovski ni mogel pridobiti Madjarov za Dunaj in je zato odstopil. Mesto njegovo je zavzel Nemeč Šmerling. Ta je izdelal volivne ređe za vse deželne zборе in gledal pri tem, da so imeli Nemci v vsaki deželi, četudi jih je bilo komaj mala kopicca, skoro povsod odločilno moč. Proti Ogrom seveda ni mogel s tako brezobzirnostjo postopati in jim je začel popuščati. Že so se videli prvi znaki dualizma. Na Ogrskem so peli prvo piščal Madjari, v tostranskih deželah pa Nemci.

Sedaj so začeli tudi Čehi ropotati, zahtevajoč starih pravic češkega kraljestva. Ker jim vlada ni hotela niti najmanj ugoditi, so zapustili državni zbor leta 1863 in se vrnili na Dunaj šele leta 1879. Sploh je bila Šmerlingova vlada doba ljutega zatiranja Slovanov. Slovenci smo pa hudo čutili nemško pest. Objestna nemška gospoda v štajerskem in koroškem deželnem zboru ni hotela čuti o slovenskih zahtevah, čeravno so naši prvi ljudski zagovorniki zahtevali le nainujnejših pravic slovensčine v šoli in uradih. Na Primorskem so nas zopet Lahji pritiskali ob steno, le na Kranjskem smo mogli dvigniti glas za svoje pravice, pa seveda zastonj. Kdo se bo oziral na »manj olikan in reven narod«, kakor so nas nazivali Nemci.

Pa kljub tem oviram se je razvijalo pri nas politično življenje. Najznamenitejši slovenski možje so bili v ti dobi dr. Bleiweis, dr. Toman, Lovro Pintar, Luka Svetec, Mihael Ambrož, slovenski župan ljubljanski, baron Cojz, škof Slomšek, Herman Črne, Winkler, Andrej Einspieler, dr. Kočevar itd. Najvplivnejši slovenski list so bile takrat Bleiweisove »Novice«.

V ti dobi se je začelo tudi novo sveže književno delo med Slovenci. Ustanovila se je v Ljubljani »Slovenska Matica«, ki izdaja vsako leto za razumništvo po več knjig, takisto kakor »Mohorjeva družba« za narod.

Središče dunajske politike je torej bil dunajski državni zbor, ki je pa zboroval brez Čehov, Ogrov, Hrvatov in Italijanov. Notranji zamotani politični položaj se ni razjasnil. Hrvatski sabor in ogrski deželni zbor pa dunajska vlada so se prepirali, pošiljali pisma, deputacije itd., a konca le ni hotelo biti.

Kar počí glas, da bo treba prijeti za orožje. Na Nemškem je vsemogočni minister Bismark že dolgo ruval proti našemu cesarju in ga hotel izbacniti iz nemške zveze, kateri naj bi bil načeloval pruski kralj Viljem I. Avstrija si seveda ni dala kar z lepa vzeti besede na Nemškem, saj so njeni vladarji bili štiristo let tudi cesarji na Nemškem. Zviti Bismark je do dobra poznal slabosti naše države in je radi tega silil v pruskega kralja, naj napove vojno.

Povod vojski je bil prepir glede šlezvig-holštajnskih dežela, katere sta si Avstrija in Prusija leta 1864 osvojili od Danske. Napeta struna je počila tem hitreje, čim bolj se je mudilo Bismarku in generalu Moltkeju, ki je imel načrt za vojsko že dolgo gotov. Avstrija je imela sicer nekaj zaveznikov na južnem Nemškem (n. pr. Saško, Bavarsko, Hanoversko itd.) ali zato je pa v tem usodnem trenutku stopil na prusko stran laški kralj Viktor Emanuel, ki si je od leta 1859 sem povečal državo z različnimi malimi italijanskimi deželami, ki so bile dosedaj samostojne in imele lastne vladarje.

Lepe beneške dežele seveda še ni bilo v novem laškem kraljestvu in zato se je kralj Viktor Emanuel tudi noč in dan trudil, da bi jo zedinil s svojimi deželami v veliko združeno Italijo. Zelo dobrodošli so mu bili zapletljaji naše države na Nemškem in zato se je odločil zopet pozkusiti srečo laške armade. Avstrija je postavila proti dvestodevetdeset tisoč Prusom dvestošestdeset tisoč mož, proti dvestotisoč Lahom pa petindevetdeset tisoč vojakov. Južni armadi je poveljeval nadvojvoda Albreht, severno, proti Prusom namenjeno, pa general Benedek.

Staroznana poljana pri Kustoci je bila zopet odločena, da pije kri avstrijsko, a je tudi zopet svedok avstrijske hrabrosti in sile. Bitka pri Kustoci se je končala z našo slavno zmago nad Italijani, ki jo

je tri tedne kasneje docela izpopolnil admiral Tegethof pri otoku Visu.

Drugače se je pa zasukalo na severu. Pruski kralj je drl s tremi armadami na Češko in podil Avstrijce pred seboj. Odločilna bitva se je vnela pri Kraljevem Gradcu dne 3. julija 1866, kjer se je morala naša vojska po celodnevem hrbrem boju umakniti nazaj. S to zmago je pruski kralj dobil vojsko. Avstrija se je udala in sklenila mir v Pragi. Umaknila se je popolnoma iz Nemčije in prepustila vodstvo Prusom ter odstopila Holštajnsko. A tudi Beneška je šla za vedno po vodi. Čeravno so bili Lahji tepeni, so vseeno s pomočjo Napoleonovo izsilili, da jim je Avstrija izročila Benečijo.

S to krvavo igro je bila zapečaten naša stoletna politika na Nemškem in na Italijanskem, odkoder so Avstrijo popolnoma iztisnili. Odslej se je morala država nasloniti samo na svoje domače narode, med katerimi so pa divjali dolgoletni hudi prepiri, ki so državi zelo škodovali in jo slabili.

Ze pred vojsko leta 1865 je odstopil siloviti Šmerling, ko je izprevidel, da se z Ogrri in Slovani ne more pobotati. Na čelo vlade je stopil Belkredi, češki grof. Februarski patent s svojim centralizmom (po katerem bi vršila vse posle širne države dunajska vlada), je bil neizvedljiv; Belkredi je krenil na federalistiško pot, ki je obetala več samostojnosti posameznim deželam. Cesar je izdal septembra 1865 oklic (manifest) na vse narode, v katerem jih pozivlja, naj ugledajo do splošne sprave med narodi. Ogrm je obljubil cesar kolikor mogoče veliko pravic. Prebrisana voditelja Madžarov, Deak in Andraši, sta se že delj časa pogajala z vlado dunajsko, kar je nesrečna vojska pretrgala pogajanja.

Hudi udarec pri Kraljevem Gradcu, ki je zelo potrpljiv vladarja, je bil kaj ugoden za Madjare. Takoj po vojski so pritisnili še enkrat na krono in ta se je začela udajati.

Minister Belkredi je odstopil, državne vaje je pa prijel v roke saški grof Beust, ki je gledal v prvi vrsti na to, da se kakor hitro mogoče pobota z Ogrri. Tudi nemški liberalni poslanci, ki so tvorili zbornično večino na Dunaju, so bili zavzeti za to, da se cela monarhija razdeli na dva dela in bi na ogrski strani imeli glavno besedo Madjari, na avstrijski pa Nemci.

Cesar je potrdil novo ogrsko ustavo, po kateri je bila sedaj Ogrska samostojna država, s svojimi ministri in lastnim državnim zborom. Le najvažnejše stvari, ki se tičejo obeh držav, namreč zunanje zadeve, vojaštvo in mornarica ter skupne denarne potrebe za te zadeve naj bi bile tudi vnaprej obema polovicama skupne. O teh rečeh sklepajo odposlanci avstrijskega in ogrsko-hrvaškega državnega zbora v delegacijah, ki se zberajo vsako leto enkrat na Dunaju, drugič v Budimpešti.

Cesar se je dal kronati za ogrskega kralja in prisegel na ustavo. S tem je bila naša država presekana v dva dela, kakor

je še danes. Ogrri so se pomirili in začeli urejevati svojo novo državo. Cesar je združil zopet z Ogrsko tiste dežele, ki jih je 1848 odtrgal od nje, namreč Sedmograško in hrvaško kraljevino. Vse to se je zgodilo leta 1867. To razdelitev prejšnje skupne avstrijske carevine v dve državi imenujemo z latinskimi imenom dualizem ali dvodržava. Naša država je sedaj dobila ime avstro-ogrsko monarhija.

Ta zgodovinski čin je v vladanju našega cesarja nekaj mejnik, s katerim se je pričela v novejšem razvoju naše države nova doba. Po žalostnih izkušnjah na Nemškem in Italijanskem se je cesarju odprla nova bodočnost, ki jo ima njegov prestol samo med svojimi narodi. Sprava z Ogrri je bila dosežena, treba je bilo urediti še razmere Slovanov do Nemcev. Temu delu se je posvetil vladar v novi dobi svojega carovanja.

O kmečkih uporih.

»Le vkup, le vkup, uboga gmajna.«

Pesem upornih kmetov iz 16. stoletja.

Kdo pregleduje po gradovih bukve, v katerih je zložena stara pravda? Kar se grajščaku zdi, veli, dobi od kmeta! Kdo naklade nam na deva?

Mar vemo? Aplačujemo jih vendar. In kazni za prestopke kdo nalaga? Grajščaki, kakoršne hote sami.«

A. Medved, »Za pravdo in sree«, II. dejanje, I. prizor.

Dragi bravec! Povsodi po naši domovini, zlasti pa po Dolenjskem in sosednjih krajih, vidiš še dandanes po gričih razpale zidine nekdanj mogočnih stavb. Še dandanes lahko razločuješ, če obiščeš enkrat tako podrtijo, mogočno zidovje, s katerim je bil grad obdan, da se je zamo-gel braniti ob času vojske in ob času bojev posameznih grajščakov med seboj, isti namen je imel tudi jarek pod zidom, katerega so ob času nevarnosti napolnili z vodo. Groza te obide, ko vidiš podzemeljske luknje, v katerih so zdihovali in kleli včasih leta in leta ali pa do smrti ubogi jetniki, bodisi da so bili ujeti v boju, bodisi da so bili kmetje, katere je z zadostnim vzrokom ali pa tudi po krivici bil zaprl v te temnice grajščak. In če vprašaš starega moža ali pa takega, ki kaj več bere, ti bo pripovedoval, da so stanovali v teh gradovih nekdanj grajščaki, kateri so vladali neomejeno nad kmečkim ljudstvom svoje okolice. Kmet jim je plačeval desetino in hodil k njim tlako delat. Nehote se vprašaš: Kako je pa prišlo do tega, da so imeli grajščaki tako oblast? Ali se kmetje temu niso uprli? Kdaj je to hudo stanje kmetovo ponehalo? V naslednjih vrsticah ti bom skušal na ta vprašanja odgovoriti. Temu ali onemu bo mnogo o tem že znano, ker je čital morebiti povest »Zadnja kmečka vojska«, ki jo je izdala »Ljudska knjižnica«, ali Jurčičev spis »Sin kmečkega cesarja«, ali pa vsaj Ale-

ševčevo »Jamo nad Dobrušo«; morebiti je celo videl lepo žaloigro Medvedovo iz časa kmečkih uporov »Za pravdo in sree«. Koncem spisa bom povedal še druge vire, iz katerih se lahko o tem poučiš še natančneje.

I. Kako je nastalo tlačanstvo?

Ko so se naselili Slovenci po krajih, kjer prebivajo sedaj, so bili vsi svobodni. Neke vrste sužnji so bili samo ujetniki v vojski. (Že Grki in Rimljani so bili ujetnike v vojski vedno zaslužnili in jih prodajali kot take.) Večina je imela lastno zemljo, bili so pa tudi taki, ki niso imeli lastne zemlje, a so bili vendar svobodni (kakor n. pr. dandanes hlapci in dekletka na kmetih in še mnogo drugih). Kdor je imel veliko zemlje, jo je odstopil nekaj tem, ki niso imeli ničesar, v obdelovanje. Ti so mu radi tega morali plačevati nekaj odškodnine, navadno obstoječo iz poljskih pridelkov. Kdor je imel veliko zemlje, jo je lahko oddal »v najem« za vedno revnejšim rodbinam in postal tako — gospod, kateremu ni bilo treba delati, ampak je živel od davščin onih, katerim je bil razdelil svojo zemljo. Nekaj podobnega je, če ima dandanes kdo toliko denarja, da mu ni treba delati, ampak lahko živi od obresti.

Take nekako so bile razmere Slovencev (ker na te se hočemo ozirati v prvi vrsti, dasi so bile razmere drugod tudi podobne) ob času, ko so še bili svobodni in v prvih časih, ko so bili prišli pod nemško oblast. Nemški cesarji so začeli podeljevati svojim plemenitašem, samostanom in škofijam velika ozemlja po naših krajih. Tako n. pr. je znano, da je cesar Oton II. podaril leta 973 Škofjo Loko z okolico brizinškim škofom. Leta 1004 so dobili bamberški škofje večja posestva na Gorenjskem. Pri ti priliki omenimo tako, da se je kmetom, ki so bili podložni kakemu duhovnemu knezu, godilo navadno neprimerno boljše, kakor podložnikom svetnih grajščakov. Zato se n. pr. večini dandanašnjih Gorenjcev ne pozna prav nič, da bi bili kdaj podložniki, tlačani, in imajo Gorenjci še dandanes pred svetniki mogočniki le malo »rešpekta«. Drugi mogočni grajščaki so bili na slovenskem ozemlju Tarjačani, celjski grofje, Ravbarji, Lambergarji in drugi. Saj je povsodi dosti manjših gradov, v katerih so bivali manj premožni grajščaki. Ti grajščaki so imeli svoje oskrbnike, ki so nadzorovali pobiranje desetine in tlake, ter svoje hlapce, ki so jih varovali in ki so opravljali podobno službo kot dandanes birači in orožniki (Seveda dandanes orožnik ne služi eni osebi, ampak državi.) Ob času vojske so vodili v boj četo iz svojega ozemlja. V gradu so branili ob turških nava-lah sebe in podložnike, ki so pribežali v grad. Grajščaki so bili pa tudi vrhovna gosposka za kmeta v vsakem oziru. Oni so sodili prestopke; brez njihovega dovoljenja se kmet ni smel preseliti iz dotičnega kraja, ne se oženiti, niti dati sina v šolo ali učiti se rokodelstva. Svoje pridelke je smel kmet prodajati samo v mestu. Meščani so bili svobodni, celo neprost človek, ki je prebival dve leti v mestu, je zadobil svobodo — a kaj, ko se kmet

ni smel preseliti v mesto! Če je bil grajščak pošten in ljudomil, ni zahteval previ-soke desetine, ne preveč tlake ter je na tlaki skrbel za to, da se ljudi ni po nepotrebnem mučilo, če sploh ni zlorabljal svoje moči, kmetom ni bilo preslabo. A pokazalo se je tukaj, da ni dobro, če je prevelika oblast združena v roki enega človeka, ki nima nad seboj pravega nadzorstva. Saj se je takrat cesar sam ba svojih grajščakov, ki so zapovedovali večkrat čez lepo število vojakov in zlasti združeni lahko delali cesarju neprilike. Ker vojaštva v tem številu kot je dandanes, takrat cesar ni imel na razpolago, zato pritožbe pri cesarju in pri gosposki v mestih niso veliko pomagale. Sicer pa tudi tistemu potem ni bilo dobro, kdor se je bil pritožil! Dandanes živimo vendar v čisto drugačnih razmerah. A kdor je bil pri vojakih, pove skoro vsakdo, koliko se tam zgodi lahko krivičnosti in kako nevarno je, pritožiti se. Niso bili redki slučaji, da je grajščak ugrabil tlačanu hčer ali ženo, ki mu je ugajala.

II. Kmečki upori.

Ob takih razmerah so se uprli kmetje najprej na Koroškem leta 1478 pod vodstvom kmeta Matjaža. Grajščaki in duhovniki so morali bežati pred kmeti, katerih je bilo nad 3000; kmetje so nato nastavili sami sodnike za reševanje preprirov in sami volili duhovnike. A še istega leta pridero Turki na Koroško. Kmetov se polasti strah in zmešnjava; od 3000 jih zbeži 2400, še predno se je pričel boj s Turki. Ostanek (600 mož) so Turki pobili in polovili. Po odhodu Turkov so se vrnili grajščaki nazaj in kmetom se je godilo slabše kot poprej. A kmet ni več trpel tiho; skozi celo prihodnje stoletje imamo zaznamovati po manjših in večjih premorih kmetijske upore, zlasti po Kranjskem, Štajerskem in Hrvaškem. Že leta 1503 in 1513 so bili manjši upori na Kranjskem, katere so pa potlačili grajščaki brez večjega truda. Največji upor je izbruhnil leta 1515; raztezal se je skoro po vseh slovenskih deželah, po Kranjskem, Štajerskem in Koroškem. Kmetje so najprej prosili pomoči pri cesarju Maksu. Poslali so v Augsburg, daleč na Nemško, k cesarju odposlanec. Lepo je ta prizor, ko pridejo slovenski kmetje k cesarju Maksu I., naslikal pesnik Aškerc v skupini pesmi »Stara pravda«:

In vstopijo v škornjih visokih
in v irhastih hlačah možje;
po prsih jim gumbi srebrni,
a plašči do gležnjev visé . . .

»Kjer Sava nam vre iz Triglava,
kjer v Adrijo Soča hiti,
kjer vije deroča se Drava,
kjer Mura zelena šumi:

Tam biva naš narod ti zvesti,
od tam smo poslanci doma;
a žezlo mogočno nam tvoje
tam, zdi se, že več ne velja.

Karkoli se komu poljubi,
počenjati z nami sme vsak!
Po hrbtu pretepa nas Turek,
a v lice nas bije grajščak . . .

Mi sejemo — grad nam požanje!
Njegovo vse, naše pa — nič!
In zajutrek naš, to je — tlaka!
Večerja je — valpetov bič! . . .

Cesar je obljubil pomoč, a ni mogel obljube izpolniti. Zato zgrabijo kmetje sami za orožje. Bilo jih je kakih 40.000 — drugi pravijo celo 80.000. Spočetka so imeli srečo. Zažgali so nekaj gradov (v Boštanju, Mokronogu, Polhovem gradcu i. dr.) in se maščevali nad nekaterimi okrutniki. Ko so se pa grajščaki zbrali in dobili podpore še iz mest, so bili v septembru leta 1516 popolnoma premagani pri Brežicah. Zmagalci so 136 kmetov in 15 podpihovalcev v Gradcu obesili, nataknili na kole ali raztrgali na štiri dele. Preje so imeli kmetje skupno blagajno za bojne potrebščine, v katero je moral plačevati vsak udeleženec osem vinarjev na leto. (Denar je imel takrat seveda nepri-merno večjo veljavo kot dandanes.) To vsoto so sedaj naložili grajščaki vsem kmetom kot stalni davek, takozvani »davek upornosti«.

Po vojski je cesar poslal svoje poslance, da bi zapisali pritožbe kmetov in delali na to, da se položaj kmeta uredi. A grajščaki so rekli: Sami smo kmete premagali brez cesarjeve pomoči, sami bomo sedaj tudi vse uredili, kar je treba.

Sedaj je bil pri nas skoro 50 let mir. Leta 1525 so se uprli kmetje po vsem nemškem cesarstvu. Zahtevali so prosto sekanje lesa, prost lov in ribištvo (takrat so razni juristi dokazovali, da je vsa zemlja, divjačina v gozdu, ptice v zraku in ribe v vodi last grajščakov in kmet ni smel delati novih lazov in rovt, ker se s tem plaši divjačina!), odpravo tlačanstva, znižanje davščin in tlake. Nad 50.000 kmetov je poginilo v tem boju. Slovenski kmetje se tega upora niso udeležili, vsaj v večji množini ne.

Zadnji večji upor pri nas je bil leta 1573 na Dolenjskem, Spodnjem Štajerskem in Hrvaškem. Med grajščaki, ki so povzročili ta upor, imenujemo zlasti grajščaka na Sosedu na Hrvaškem, Ferenza Tahy. Pisatelj J. Parapat (»O kmečkih puntih«, Letopis »Slov. Matice« 1869) nam opisuje gospodarjenje Tahyjevo tako-le: »Če je imel sam staro kljuso, ki ni bila za rabo, silil je podložnika, da jo je moral kupiti, ali če je imel v hramih sprideno vino, razdelil ga je med ljudi, potem pa je tirjal od slehernega, naj plača, ako noče, da mu pobero iz hleva konja in goved. Živino so mu morali kmetje rediti, istotako lovske pse. Ako se je kaj pozgubilo ali pocepalo, moral je kmet živino platiti, za psa pa vola vrniti.« Nadalje pristavi Parapat: »Ti razlogi, nekaj pa menda tudi osebno mrjenje do gospode, želja po plenu in lenoba postopačev in rogoviležov, katerih se blezo tudi ta čas ni manjkalo, gojili so na tilhem upornega duha že leta 1572.«

Tudi o namenu kmetov, kaj bodo storili po pregnanju grajščakov, imamo nekaj poročil. Parapat pravi: »Mislili so po zmagi v Zagrebu napraviti cesarsko namestništvo za vse slovenske pokrajine, davke in štibre sami pobirati in granico braniti, sicer pa vse podvreči cesarju in nadvojvodi.«

V januarju leta 1573 je izbruhnil upor, ne da bi bili grajščaki dosti nanj pripravljani. Bršljan ali pa zimzelen so si bili nataknilo uporniki za klobuke. Bilo jih je od 10.000 do 40.000 (zgodovinski viri poročajo o tem različno), kateri so stali pod vrhovnim vodstvom Matije Gobca, Andreja Pasanca in Ilije Gregoriča. Matija Gobec naj bi bil po dobljeni zmagi tudi kmečki kralj v Zagrebu. Narejen so imeli sledeči bojni načrt: Vsa vojska je bila razdeljena v tri dele. Prvi oddelek je imel nalogo, prodirati proti Novemu mestu in dalje proti Samoboru na Hrvaškem. Drugi oddelek naj bi šel proti Krškemu in Zidanemu mostu, od tu na Štajersko proti Celju in Koziem ter dalje v Ljubljano in k Adrijanskemu morju. Največji del vojske pa bi naj bil za rezervo, za slučaj, da pridero med uporom na Kranjsko Turki. Po tem načrtu se je tudi delalo. Dne 29. januarja 1573 so prišli kmetje s Hrvaškega do Brežic, katere so vzeli z naskokom, in dalje v Krško, kjer so jih prebivavci veselo sprejeli. A že nastopnega dne je prišel Jošt Turn z vojniki in premagal kmete v Krškem ter se grozno maščeval nad vjetimi. Mnogim je dal odrezati roke, noge ali nos ter vreči v vodo. Tudi ostali kmečki vojski se ni godilo boljše: Ilija Gregorič je bil premagan dne 8. februarja 1573 pri Pilštajnu na Štajerskem, Matija Gobec ter Andrej Pasanec pa šest dni pozneje pri stubiških toplicah, kjer je v štiriurni bitki padlo nad 4000 kmetov. Gobec in Pasanec sta bila vjeta. Zmagalci so nato v Zagrebu kronali Gobca za »kmečkega kralja«. Posadili so ga v Zagrebu na Markovem trgu na razbeljen železen prestol, dali mu na glavo razbeljeno krono in v roke žareče žezlo . . .

Enake smrti je bil umrl leta 1514 tudi Jurij Docs, voditelj upornih kmetov na Ogrskem. Tu je bilo z njim zaprtih še devet tovarišev, katere so pustili petnajst dni stradati, šestnajsti dan so jih pa silili jesti Docsevo meso. Trije so se ustavljali in so jih na mestu posekali, šest jih je pa jedlo. Podobne, če tudi manjše grozovitosti so se vršile v prejšnjih časih večkrat po zmagah, zlasti v 16. stoletju ob času verskih vojsk med katoliki in protestanti. Kdo še ni čital o grozodejstvih francoske revolucije, ki je bila vendar pred ne celo 120 leti?

Rekli smo, da je bil ta upor leta 1573 zadnji. Manjši upori so se pojavili seveda tudi pozneje, a ostali so navezani na en kraj. Kočevarji n. pr. so se uprli še leta 1630. in 1633, celjski kmetje leta 1635.

Še nekaj splošnih opazk o kmečkih uporih! Moramo reči, da se tukaj pokaže slovensko ljudstvo v lepi luči. Kakega sovražnega grajščaka ali valpeta seveda niso božali, če so ga dobili v pest. Toda naravnost ganljivo je, če slišimo, da so na pr. leta 1515 šli prositi cesarja pravice, da so nato — tega preje nismo omenili — poslali poslance s pritožbami tudi k grajščakom, ki so pa te poslance pozaprli, še ko so stali leta 1515 kmetje že pod orožjem, so še enkrat poslali k cesarju poslance, da odlože orožje, ako napravi cesar red. Oni se niso uprli proti opravičenim davščinam, ampak oni so hoteli le, da vlada pravica in da se stalno določi na pravičen

način, koliko imajo dajati graščakom in sploh lastnikom zemlje. Hoteli so imeti urejene razmere, da ne vlada dalje samovolja mogočnejšev, da bo kmet »na svoji zemlji svoj gospod«. Za nasilna sredstva so zgrabili le, ko postavnim potom niso dosegli ničesar.

Ali so bile te žrtve zastoj? Na prvi pogled bi človek tako mislil. Saj je po bojih ostalo tlačanstvo kakor preje. Toda ne samo v kmetih, tudi v meščanstvu in gospodi se je s tem vzbudila zavest, da se godi kmetom krivica. In ta zavest je pridobivala tem več tal, čim bolj je pojemala moč in pomen grajščakov ter čim bolj se je širila izobrazba. Nikdar se starodavno vkoreninjene razmere ne prevrnejo na en mah. Skoro vsako gibanje za svobodo tirja žrtev. Kdor bere liste, ve dobro, kakšne morije so bile pred kratkim v Perziji, koliko življenj je stalo — ne mislimo tu na anarhiste — v Rusiji teženje po ustavi. Ogromen spomenik na dunajskem centralnem pokopališču je izraz hvaležnosti onim, ki so padli pri zahtevah po ustavi v marcu leta 1848 («Die Märzgefallenen»). A da omenim nekaj splošno znana: Krščanske mučenike ob času, ko se je bil boj med krščanstvom in poganstvom. Mučeniki te vrste so tudi oni kmetje, ki so bili začeli boj proti krivičnemu takratnemu svojemu razmerju. Oni so padli a ideja, ki jih je vodila, je zmagala, če tudi sami niso doživeli boljših časov; ker pravica in poštenost zmagata nazadnje vedno in povsodi. — Tlačanstvo je odpravil cesar Jožef II. leta 1781. Zadnje posledice tlačanstva so pa izginile šele leta 1848 in v naslednjih letih.

Sedanji kmet naj bo pa hvaležen borivcem v kmečkih uporih!

III. »Za pravdo in srce«.

Naj omenim k sklepu še to žaloigro pesnika Medveda, katera se je igrala in se bo še igrala po mnogih krajih, kar me je napotilo, da sem spisal predstoječe vrstice. Sledeča kratka vsebina igre naj bo vodnik za boljše umevanje onim, ki bodo igro še videli, a ne natančneje preje čitali. Dejanje se vrši leta 1573 — torej ob času zadnjega kmečkega upora — na Raki pri Krškem. Tu vlada trda in ošabna gospa Barbara pl. Bela z edinim sinom Erazmom, mladeničem blagega srca. Vzor hudobne pretkanosti je grajski oskrbnik Dizmar, skopuh, ki krade tudi svoji gospodi denar ter ga ima zakopanega v gozdu. V sosesčini Rake gospoduje Gregorijanec in Ložan, oba okrutna kakor Barbara, in Ivan Valvazor, plemenit človek. Mrmraje prenašajo kmetje svoje tlačitelje. Ko se začne pripravljati kmečki upor, so kmetje iz Rake seveda takoj zraven. Premišljenega Lokvanca si izberejo za voditelja. Da ne vzbude suma, se obnašajo še bolj pohlevno kot preje. Na dan pa, ko se prične upor drugodi, planejo nad grad, kjer niso bili pripravljani na nič hudega, ter vklenejo Barbaro in Erazma. Med pevanjem:

»Prostosti doba se začenja,
poslej grajščak bo kmeta brat«

Ju pripeljejo v vas; Barbara mora vleči plug. Na vrhuncu njihovega veselja jim pa

dojde vest po kmetu Zoriču, da je bila glavna kmečka vojska premagana in da so v eni uri Uskoki, vojščaki grajščakov, že lahko tuka! Valvazor da je obljubil, prizanesti vsem, pod pogojem, da ne store Barbari in Erazmu nič hudega. Pametnejši so za to, da se sedaj oba vjetnika izpusti, a Andrej, Lokvančev sin, jih pregovori, da zaprejo oba v podzemeljsko jamo, za katero ni vedel nihče drugi. Ko pridejo zmagalci nad nje, jim bodo pokazali skrivališče pod pogojem, da se njim (kmetom) ne zgodi nič žalega. Rečeno — storjeno. Grajščaki pridejo, vklenejo kmete, in morebiti bi se bilo za kmete še srečno izteklo, da ni izdala skrivališča obeh jetnikov Katarina, hči slepega grajskega logarja Grajana, velikega sovražnika gospode. Katarina je namreč Erazma ljubila. Kmetje so izročeni sedaj na milost in nemilost zmagalcem, ki jih odpeljejo v Zagreb pred sodišče, kjer je imel biti sojen tudi Gobec in kjer so upali kmet e, da bodo oni sodili grajščake. Boj »za pravdo« je s tem končan.

Zajedno pa je končan tudi boj »za srce«. Katarino je njen oče Grajan bil zaročil še pred izbruhom upora z Andrejem. Ko bo upor končan, naj se poročita. Katarino pa ljubi tudi Erazem in ji razodene svojo nagnjenje. V hudih dvomih je Katarina. Kmalu ji bolj ugaja mehki, nežni Erazem, kakor trdi Andrej. A ne bi se bila odločila za Erazma, da je ne da ta siloma privedi po dveh hlapcih na grad. Erazmu pa postane kmalu tega njegovega čina žal in dovoli Katarini, da se vrne nazaj domov. Pred odhodom mu pa Katarina obljubi postati njegova, če bo s tem zadovoljen tudi oče. Na dan, ko praznujejo kmetje svojo zmago, ko peje Grajan: »Osivel sem, a peval bi ko ptič,« pove Katarina očetu svoj sklep. Lahko si mislimo, kak učinek je napravilo to na starega sovražnika grajščakov! Hčer spodi od sebe in jo hoče prokleti. Ko Andrej izve za njeno obljubo, zraven pa še izve, da je ona izdala graščakom skrivališče Barbare in Erazma, (če tudi je to storila v dobrem mnenju pod pogojem, da prizanesejo kmetom), jo Andrej zabode. S tem je končan tudi boj za srce med kmetom Andrejem in plemičem Erazmom.

(Viri: J. Parapat, »O kmečkih puntih«, Letopis »Slov. Matice« 1869; Dimitz, Geschichte Krains; »Realna knjižnica«, Urejuje prof. V. Bežek, I. del, 3. snopič, Ljubljana 1904. Izdala »Šolska Matica«. Po teh treh knjigah je setavljen ta članek. Prvi dve knjigi navajate tudi drugo literaturo o kmečkih uporih, Valvazorja (XV. 403, 406, 417, 418, 422) Kronesa in pl. Radicsa. O ti stvari je pisal tudi Trdina »Zgodovina slovenskega naroda«. Kolikor je piscu znano, celotnega večjega dela o kmečkih uporih pri nas še manjka.) V zadnjem času je izšla »Reformacija in socialni boji slovenskih kmetov. Napisal Abditus. V Ljubljani 1908.« Kdor je čital preje navedeno literaturo, kaj novega v nji ne bo našel; pač pa pojasni pisatelj natančneje takratne cerkvene razmere. J. D.

Dostavek k članku »O kmečkih uporih«.
V prvem delu članka »O kmečkih uporih« smo opisali položaj kmečkega sta-

nu, kakoršen je bil ta splošno po slovenskih pokrajinah v takratnih časih, koder so bili lastniki zemlje grajščaki. A povsodi ni bilo tako hudo. Izvzeti moramo skoro vse kraje, kateri so bili pod duhovsko gospodsko. Take pokrajine so bile zlasti Škofja Loka z okolico, Stična, Bled, Bohinj i. dr. V »Dom in Svetu« I. 1894 je opisal Škofjo Loko zelo obširno in zanimivo g. župnik Fr. Pokorn, in iz tega spisa hočemo podati nekaj podatkov, kako se je godilo okoličanom Škofje Loke glede desetine in tlake. Tako si bo lahko vsakdo, ki je prečital članek »O kmečkih uporih«, predstavljati boljše, kakšno je bilo razmerje kmeta do gospode; zraven si bo pa tudi razširil svoje znanje in videl, da se kmetom ni godilo povsodi enako, ampak da smo po pravici rekli v onem spisu, da se pod poštenim in človekoljubnim lastnikom zemlje kmetu ni godilo nič hudega.

Leta 973. po Kr. je podaril nemški cesar Oton II. svojemu zavezniku brziške-mu škofu Abrahamu Škofjo Loko z okolico. (Brizing ali Freising je mesto na Bavarskem.) Še isti cesar in potem njegovi nasledniki, zlasti Henrik II., Sveti, so pomnožili posestvo brziških škofov tako, da je »obsegalo ves svet, po katerem se stekajo vode v Sovro (torej zlasti vsa poljsko in selško dolino. Op. pis.) in ob desnih pritokih Save od Kroke do Mavčič. Na oni strani Save se je prištevale le vas Okroglo.« (Pokorn, str. 218.)

(Dalje prihodnjič.)

Socialni kurz S. K. S. Z.

Nekaj posebnega je bil socialni kurz, ki ga je priredila S. K. S. Z. v Ljubljani dne 13., 14. in 15. aprila. Socialni kurz je bil v prvi vrsti namenjen voditeljem slovenskih krščansko-socialnih organizacij. Bila je to prva taka prireditve S. K. S. Z. Mirno lahko trdimo, da se je jako dobro in lepo obnesla. Vsak, ki se je udeleževal kurza, se je veliko naučil. Približno do 350 oseb se ga je udeležilo. Nad vse nas je veselilo, ker se je tečaja udeležilo tako lepo število obmejnih Slovencev. Dali krščansko-socialne zavesti in ljubezen do ljudstva pa za ljudsko izobraževalno delo je prešinjalo vse kurzovce. Imeli smo v svoji sredi Dalmatince, Primorce, Štajerce. Nad vse častno je bila zastopana Koroška in pa celovški slovenski bogoslovci. Upamo, da pri prihodnjem socialnem kurzu posnemajo zgled koroškega bogoslovca tudi ljubljanski, goriški in mariborski slovenski bogoslovci. Vse drugačne vtise dobiš, če se sam udeležiš takega kurza, ker živa beseda nate vse drugače vpliva, kakor pa tiskano poročilo, bodisi v časopisih ali pa tudi v posebni knjižici. Imenoma udeležencev kurza ne bomo navajali. S ponosom pa lahko že danes naglašamo, da je bil to jugoslovanski krščansko-socialen kurz. Veseli smo bili tudi svetle naše akademične mladine, ki je vztrajno sledila kurzu in se razborito udeleževala diskuzije. Omejiti se hočemo le na vsebino, ki se je obravnavala pri kurzu.

V torek, dne 13. aprila je otvoril tečaj predsednik S. K. S. Z. dr. Janez Ev. Krek.

Predaval je nato kranjski deželni odbornik dr. E. Lampe o temeljnih finančne vede z ozirom na občine, dežele in državo. Tvarina med našim ljudstvom ni kdosi gavedi kako znana, a nujno potrebna.

Nato je predaval dr. Cepuder o umetnosti po izobraževalnih društvih. Njegovo predavanje boste še čitali v »Slovincu«.

Znani slovenski pisatelj dr. Pavlica je govoril nato o socialni demokraciji in gospodarskem liberalizmu v sedanjosti. Njegovo predavanje je objavil »Glasnik«.

O gospodarskih organizacijah in o pravnih načelih je govoril popoldne kranjski deželni odbornik dr. Pegan. Njegovo zelo praktično predavanje naj bi objavil »Narodni Gospodar«, ker so njegova izvajanja neprecenljive važnosti za združnike.

O higijeni in o našem mladinskem naraščanju je predaval dr. Breclj iz Gorice, dr. Krek pa o kapitalistiški organizaciji velikega obrta.

V torek zvečer se je pa vršil razgovor o delovanju izobraževalnih društev. Izraženih je bilo veliko novih misli, ki jih S. K. S. Z. gotevo izpelje.

V sredo, 14. aprila, je govoril prof. Podlesnik o bankah, borzah in o njihovem vplivu na gospodarsko življenje, predmet, silno važen, na katerega naša izobraževalna organizacija obrača še premalo pozornosti.

O našem obrtu in njegovih težavah je govoril nato svetnik kranjske trgovske in obrtne zbornice Ivan Kregar. Po njegovem govoru se je vršila razprava, v kateri je naglašal prvi govornik, da ravno Ivan Kregar že leta in leta organizira obrtnike. Značilno je, da so tudi liberalni obrtniki poslušni njegovi učenci in delajo tako po obrtnih zadrukah, kakor jih je učil in jih še uči Kregar. Naglašala se je nadalje v diskuziji tudi potreba, da se ustanove po izobraž. društvi oddelki za obrtnike, ki naj bi bili tudi člani kat. društev rokodelsk. pomočnikov. Končno se je naglašalo, kako nujno potrebno je, da dobe naši obrtniki svoje samostojno glasilo. Ako pa to ni mogoče, naj bi se izposlovala morebiti pri »Slovincu« tedensko samostojna obrtna priloga.

Po Kregarjevem poročilu je predaval o izseljencih in o ženskem varstvu župnik Kalan. Vprašanja, ki jih je obdelaval, niso nova, a nujno potrebno je, da se z vprašanjem ženskega varstva in in pa o begu z dežele naša izobraževalna organizacija bolj temeljito bavi, kakor je to delala do zdaj. Potrebna so po naših izobraževalnih društvih predavanja o izseljevanju in o ženskem varstvu in o begu z dežele (Landflucht), a se ne vršče.

Popoldne 14. aprila sta govorila dr. Holnjec iz Maribora o delavčevem razmerju do podjetnika, o tarifnih pogodbah in o strokovnih društvih, Pušenjak iz Maribora pa o združništvu.

Sledila je nato živahna razprava o abstinenčnem gibanju. Uvedel jo je župnik Kalan. Splošno razpoloženje na socialnem kurzu je bilo ugodno za protialkoholno gibanje. Naglašala se je nujna potreba, da

se mora ločiti izobraževalna organizacija od oštarije.

V četrtek je predaval o kmečkem kreditu ravnatelj Zadrugne zveze Rašica, nato pa čez določen mu čas državni poslanec dr. Žitnik. Govoril je pa tako zanimivo in mikavno, da bi ga bili poslušali celi dan. Strokovnjak v kmečkih zadevah g. komerčni svetnik ravnatelj Povše je predaval o zahtevah agrarne politike glede na kmečko kulturo.

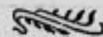
Popoldne je predaval kranjski deželni odbornik prof. Evgen Jarc o izobraževalnih društvih in o sociološkem slovstvu. Vsebino njegovega govora čitate na drugem mestu. Kranjski deželni zadrugni komisar dr. Lovro Pogačnik je predaval o mladeniški organizaciji, dr. A. Ušeničnik pa o sociologiji in o socialnem delu.

Večina predavanj, razven enega ali dveh, je bilo takih, da bi ne delala nikake sramote vseučiliškim stolicam.

Na zahtevo udeležencev kurza je sledil socialnemu tečaju razgovor o celotnem vtisu tečaja. Udeleženci so sami zahtevali, naj končno diskuzijo ali razgovor vodi S. K. S. Z. predsednik dr. Janez Ev. Krek, ki naglašja, naj se vrši razgovor: a) glede na zunanje priprave in b) česa je manjkalo pri kurzu. Namen kurza je bil, da se razgrne celo polje socialne vede in pa da se ipodajo praktične agitacijske misli. Glede na tečajevu prireditve se je naglašalo po dr. Kreku, dr. Rožiču, Moškercu, da ni bilo rediteljev. Kurzovci so bili zato prepuščeni samim sebi. Premala važnost se je ob posameznih predavanjih polagala na debato, je omenil jurist Kovač. Dr. Rožič je grajal, da se ni razpravljalo na tečaju o narodnosti in o šolstvu. Veble je opozarjal, da so bila predavanja preveč razmetana. Razgoršek želi, naj bi bile pri bodočem tečaju razpostavljene tudi strokovne knjige. Adlešič naglašja, da je dosegel tečaj svoj namen v tem, da se poživje moči za nadaljnje socialno praktično delo. Wastl želi, naj se ozira pri bodočih tečajih bolj na našo narodno severno mejo, želi, naj širi izobraževalno delo na Koroškem tudi slovenska krščanska svetna inteligenca. Župnik Furlan želi, naj se vržejo vse sile na Trst, kjer biva 40 do 50 tisoč Slovincov; Veble naglašja, da je bil tečaj pravo ljudsko vseučilišče. Glede na znanstvo se kaj takega, kakor ta socialen tečaj, še ni priredilo na Slovenskem. Bačič želi, naj bi se vršilo tudi kako hrvaško predavanje. Kovač želi, naj bi se izdala predavanja. Dr. Krek: Gradivo, obrano pri tem tečaju, se lahko porabi pri političkih s'hodih in pri predavanjih. Adlešič želi, naj bi se o tečaju poročalo po političkih društvih in pri predavanjih. Dr. Rožič: Kurz je velikega pomena. Priredil se je brez agitacije, brez priprav. Zato je pa njegov pomen še večji, ker kaže praktično njegovo potrebo. Puntar sodi, da se na način, kakor je bil ta kurz, razvije znanstvena organizacija in je to korak do slovenskega vseučilišča. Dr. Krek konča kurz z nagovorom, v katerem izvaja sledeče misli: Proti kurzu samem kot takemu ni bilo nobenega glasu. Priredili smo ga tako, da je profesor Jarc pisal gospodom predavateljem, ki so prevzeli predava-

vanja, prišli na svoje stroške in se jim še zahvalil nisem. Zahvalim se jim zdaj najpristrčneje. Čuli ste tudi državnega poslanca mons. dr. Žitnika in komerčnega svetnika Povšeta. Uvideli ste, da ne delujejo naši poslanci le političko, marveč tudi znanstveno. Prepričal nas je kurz, da imamo moči za prosvetno delo.

Sedanjemu kurzu naj sledi podvojeno delo v otrditev vernosti, moralnosti, gospodarski trdnosti med našim ljudstvom. Ne glejmo, kaj je bilo, marveč nadalje na delo!

Spomini na prijatelja.

Spisal . . . Jos. Urbanija.

Ti bil mi nisi brat po krvi,
a več si bil mi tisočkrat;
bil meni si prijatelj prvi,
po srci in po duhu brat.

S. Gregorčič.

Vedno se Te spominjam, dragi prijatelj, dasiravno Te zakriva črna gomila. Bil si moje veselje, moj zvesti tovariš mladostnih dni. Živo mi je pred očmi Tvoje mlado obličje, Tvoje prijazno oko; zdi se mi, da čujem Tvoj nežni glas, da pojem s Tabo, da se pogovarjava in veseliva. In po noči, ko počiva narava, snivam o Tebi: gledam Te čilega v neskončno lepem kraju, kjer se raduješ v blaženem veselju, kjer prepevaš pesmi pred nebeškim Jagnjetom. O, kako si želim tjakaj, kako hrepenim po takem veselju . . .

Ah, ti spomini prošlih dni mladosti . . . mladostna leta naglo ste minula . . .! Kmalu so minule urice, ki sva jih živeła skupaj. Ti si zahrepenel iz domačega kraja, iz rodne hiše, proč od prijateljev — po svetu. Podal si mi roko: »Z Bogom, zdrav ostani!« — »Ne hodi vendar!« sem Ti klical, a nasmehnil si se in odšel. O bridka ura slovesa! Ostal sem ter s solznimi očmi zrl za Tabo; spremljal pa Te je moj duh, moje misli so romale za Tabo. — Veliko si moral prestati, prenesti mnogo krivic in obrekovanja, a vse si mirno in molče pretrpel. Blagor Ti! zdaj si prejel plačilo.

A komu se v tujini ne toži, kdo ne hrepeni po domu, po predragih svojcih? Tudi Ti si hrepenel po domačem kraju. In zonet si prišel . . . hitel sem Ti nasproti in Ti podal roko: »O predragi Tonček, kako bled si, kako izpremenjen!«

Milo se je nasmehnil; priznal je, da se ne počuti dobro, da čuti v sebi kal bolezn. Ta kal se je razvijala, pešal je od dne do dne, dokler se ni vlegel na posteljo, iz katere ni več vstal. O, kolikokrat sem sedel ob njegovi postelji, a znal mu nisem pomagati. »Kako rad bi ozdravil, toda kakor je božja volja,« je vzdihnil večkrat. »Zaupaj, Tonček, vse je še mogoče,« sem ga tolažil. »Umreti bom moral,« je odgovarjal otožno. In tako se je tudi zgodilo. Izdihnil je previden svojo blago dušo.

Krasna je bila njegova smrt. Živel je vseskoz pošteno, udano je trpel v bolezn

in v zadnjih trenutkih je zaklical: »Nebo se odpira in angeli gredo, ah, kako se sveti tista lučka.« Kaj ne, blažena smrt, kdo si take ne želi!

Umril je . . . ni ga več. A jaz ga še vedno vidim: vidim ga zdravega na odru v društveni dvorani, gledam ga na mrtvaškem odru, med vencih in cveticami. Živo mi je pred očmi njegovo prijazno smehljajoče lice in na njegovih prsih Marijina svetinja — podoba One, ki je strla glavo peklenški kači. Še mi donijo v ušesih udarci kladi, še mi zveni pogrebna pesem in tisto votlo bobnenje prsti, ki ga je zakrila v črni grob. Ah, kako bridko mi je pri srcu, čutim se otožnega, tako osamelega — toži se mi po njem in po dnevih, ki so minuli.

Odšel si . . . Odšel v deželo, iz katere mi ne pošlješ pozdrava, niti sporočila, v deželo radosti, kjer sije Solnce rajске sreče. Zdej si srečen, predragi Tonček, vse imaš, po čemur si hrepenel.

»Na jasni bivaš visočini,
Sam lepa zvezda sred' nebá.«

Zato:

»Predragi jaz po Tebi
ne bom več bridko zdihoval,
saj našel si na božjem nebi,
kar tukaj si zastoj iskal.

Samo molil bodem zate, Ti pa prosil pri mogočnem Bogu, da se vidiš enkrat na desni strani, nad zvezdami. Na svidenje!

Društveni vestnik.

Glavna skupščina »Slovenske kršč.-soc. zveze« se vrši letošnje leto na Koroškem pri sv. Jakobu v Rožu. Skupščina bo binkoštni ponedeljek, to je 31. maja. Vsa izobraževalna društva so prošena, da imajo takoj odborove seje, pri katerih se določijo, koliko odposlancev pošlje vsako društvo na sestanek.

Predavanja na letošnji skupščini bodo prav praktična in poučna za naša društva. Govorilo se bo o odsekih v izobraževalnih društvih, o predavanjih s skoptikonom, o društvenih domovih, o pomenu izobraževalnih društev za narodno probujo. O vsakem predmetu bosta razpravljala dva govornika. Govorniki so se izbrali od vseh naših zvez, torej s Koroškega, Kranjskega, Štajerskega in Primorskega.

Pevski zbori naših društev naj bi binkoštni ponedeljek pohiteli na Koroško, da s slovensko pesmijo poveličajo slavnost. Prosimo, da nam društva, katerih pevski zbori bi šli k slavnosti na Koroško, čim prej pripiše svojo udeležbo.

Vsa izobraževalna društva naj do 15. maja pripiše kršč.-soc. zvezi v Ljubljani, koliko njihovih članov se udeležijo našega letošnjega sestanka na Koroškem.

Društvene znake, dokaj lične, je že naročila kršč.-soc. zveza. Te znake v na-

rodnih barvah, na katerih ste sklenjeni roki, držeči križ, naj bi oskrbela vsa naša izobraževalna društva, da bi tako nosili vsi enoten društveni znak. Cena bo kolikor mogoče nizka. Društva, ki bi želela znakov, naj se čim preje obrnejo na zvezo, koliko jih naroče, da se jih oskrbi pravočasno zadostno število.

Shod mladeniških Marijinih družb se vrši binkoštni torek na Brezjah. Tega shoda se bodo lahko udeležili i udeleženci shoda v Št. Jakoba v Rožu.

Iz Mengša. Katol. slov. izobraž. in podporno društvo v Mengšu je priredilo na velikonočni ponedeljek dve igri: »Sv. Ciril, mladi mučenik« in burko »Kovačev študent«. Igra je uspela krasno. Dasi so skoro vsi šele prvič nastopili, so vsi brez izjeme častno rešili svojo ulogo. Igra je bila elegantno izpeljana. Ni se torej čuditi, da je ljudstvo z največjo pazljivostjo sledilo dejanjem in občudovalo igralce, ki so tako junaško nastopali in jim izražalo svojo zadovoljnost z aplavzi. Želeti je, da se zopet priredi kaka predstava. — V veseli družbi se je nabralo tudi nekaj za obmejne Slovence, kar je zelo posnemanja vredno. Bis dat, qui cito dat.

Iz Selc. Izobraževalno društvo je priredilo na Belo nedeljo igro »Divji lovec«, ki se je naslednjo nedeljo ponavljala. Igralci so svoje vloge tako dobro rešili, da bi delali čast večjim odrom. Da so igralci v štirinajstih dneh mogli tako nastopiti, zato gre največja zasluga visokošolcu g. Ant. Megušarju; pa tudi drugim igralcem, ki so se tako redno udeleževali skušenj; posebno požrtvovalnost so kazali fantje iz Kališ, Studenega in Dolenje vasi. — Na Velikonočni ponedeljek je v društvu predaval dr. Krek o kartelih.

Na Breznici je priredila Marijina družba s sodelovanjem katol. izobraževalnega društva velikonočni ponedeljek, dne 12. aprila, v stari šoli igro »Roza Jelodvorska«. Tudi društveni tamburaši so nastopili. O tamburanju in predstavi se je občinstvo izražalo zelo pohvalno. Udeležba je bila tako obilna, da je prostorov začelo primanjkovati.

Iz Črnomlja. Dne 25. aprila smo imeli v Črnomlju lep in imeniten dan: vršil se je ustanovni shod katol. slov. izobraževalnega društva. V prostorih »Ljudske knjižnice« se je zbralo po litanijah okoli sedemdeset članov. Gosp. župnik Stanko Pehare je otvoril zborovanje kot predlagatelj pravil, pozdravil vse navzoče, zlasti g. dr. Rožiča iz Ljubljane ter g. kaplana Dostala ter njegova tovariša iz Metlike. Nato je razložil pomen društvenih pravil, nakar se je izvolil soglasno za predsednika zborovanja g. mestni župan J. M. Skubic, ki je prevzel predsedstvo. Nato je sledila volitev odbora in namestnikov: gg. J. M. Skubic, Franc Kambič, Mirko Rodič, gdč. Marija Papež, Jakob Schweiger, France Schweiger, gdč. Marija Škof, Anton Weiß še posebe za knjižnico »Slov. dijaške zveze«. Za pregledovalca računov sta bila voljena g. kaplan I. Kubinek in g. Anton Stonič. Po pravomočno iz-

vršeni volitvi se je določila članarina po 20 vin. mesečno. V mladeniški odsek sta bila voljena: France Gregorič in Janez Schweiger. Nato govori g. kaplan Stanko Dostal iz Metlike navdušene besede za telovadbo: o češki telovadski organizaciji, o organizaciji med Slovenci, o shodu v Škofji Loki, povdarja, da je Črnomelj zelo pripraven za telovadsko organizacijo in obljubi od strani metliških telovadcev podporo ter konča svoj govor z navdušenim: Na zdar! Nato govori o društvenem programu v lepih besedah g. M. Malnerič, predsednik pododbora »Slov. dijaške zveze« za Belokrajino. G. dr. Rožič, tajnik S. L. S. prinaša pozdrave iz Ljubljane ter govori o namenu in pomenu izobraževalne, strokovne in gospodarske organizacije, o nje razvoju med Slovenci, o njeni moči in koristi. G. pravnik Adlešič pa govori o narodnem gospodarstvu s stališča Belokranjca: o pomenu železnice, zadružništva, vinarstva, sadjereje, živinoreje, o gmajnah, o Ameriki in o pifančevanju. Vsi navzoči so poslušali govore z veliko vstrajnostjo, tako da nam je ta lepi popoldan prehitro minil in da si vsi želimo našemu mlademu društvu kar največjega napredka. Pozno smo začeli, — toda začeli smo vendar. Mnogim se zdi naš začetek morda majhen, toda začeli smo v zaupanju na moč našega ljudstva in ta naša vera bo rodila sadove, ki bodo veliki.

Iz Sv. Križa pri Kostanjevici. Za člane izobraževalnega društva. Ker nimajo člani iz oddaljenih vasi prilike priti redno vsako nedeljo pogledat v društveno sobo in jih društvo ne more siliti k vsem predavanjem, dokler se ne razpeči v odseke, bo poslej odbor naznanjal glavni predmet rednih društvenih shodov tudi potom »Domoljuba«. Odkar ima društvo shode vsako nedeljo, so bila sledeča predavanja. 1. Cvetno nedeljo: Ženski odsek. Razgovor o ravnanju s perilom. 2. Belo nedeljo: Moški odsek. a) Poročilo o ustroju vinske zadruge; b) Načelno. Zakaj uravnava misleči nevernik in brezbrizneš bistveno drugače vse svoje življenje nego misleči vernik? Nedelja 25. aprila: Ženski odsek. Razgovor o semenih. V nedeljo 2. maja je prvič nastopil predavatelj izmed domačih fantov. Predaval je na podlagi nekaterih slovenskih spisov in lastnega razmišljanja Jarkovič Alojzij »o prijateljstvu«.

Šmartin pri Kranju. V nedeljo, dne 25. marca, priredila so šmartinska dekleta igro »Pri gospodi«, ki je sijajno uspela. Z velikim zadovoljstvom in zanimanjem so gledalci sledili fino izvežbanim igralcam, katere si upamo postaviti na vsak domač oder. To je bilo veselja in smeha, ko je nastopalo na odru res pravo, nepokvarjeno kmečko dekle v gosposki hiši, a tudi kot gospe in kuharice so izvršile svojo nalogo izborna. G. Hlebce pa nas je popeljal med Ribničane in je kot fin komik vzbudil mnogo veselja. Hvala njemu in njegovim izvrstnim tamburašem.

Stanje njenih hranilnih vlog znaša nad 34 milijonov kron.

Rezervni zaklad nad 1 milijon kron

== Najbolj varno naložen denar je v slovenski mestni hranilnici ljubljanski. ==

Za varnost denarja jamči in je porok zraven rezervnega zaklada mestna občina ljubljanska z vsem premoženjem in davčno močjo. Zato vlagajo v to hranilnico tudi sodišča denar mladoletnih otrok in varo ter župnišča cerkven denar.

Mestna hranilnica ljubljanska sprejema hranilne vloge vsak dan od 8. do 12. ure dopoldne in od 3. do 4. ure popoldne. Obrestuje jih po 4% ter pripisuje nevzdignjene obresti vsakega pol leta h kapitalu.

Dne 1. in 16. vloženi denar se obrestuje tako j.

Sprejemajo se tudi vložne knjižice drugih denarnih zavodov kot gotov denar, ne da bi se obrestovanje prenehalo.

Rentni davek od vloženih obresti plačuje hranilnica iz svojega in ga vlagateljem ne zaračuni.

Denarne vloge in hranilnične knjižice se sprejemajo tudi po pošti in potom c. kr. poštne hranilnice.

Posoja se na zemljišča po 4 3/4% na leto. Z obrestni vred pa plača vsak dan toliko na kapital, da znašajo obresti in to odplačilo skupaj ravno 5% izposojenega kapitala. Na ta način se ves dolg poplaca v 62 in pol leta. Kdor pa plačuje 6% izposojenega kapitala, pa poplaca dolg že v 33 letih. Dolžnik pa more svoj dolg tudi poprej poplaccati, ako to hoče. Posoja se tudi na menice in vrednostne papirje.

Hranilnica se nahaja v lastni palači v Prešernovih, prej Stonovih ulicah št. 3, nasproti frančiškanskemu klostru.

47 12-4

Naročite cenik ur

zlatnine in srebrnine, ki ga posljem zastopj in po-3134 štine prosto. 26-2

Velika zaloga ur, samo švicarskega izdelka. Vsaka ura je natančno preizkušena in se jamči. — Ne naročajte ur od tujih židovskih tvrdk, ampak obrnite se na tvrdko

FR. P. ZAJEC,

urar in edini zastopnik švicarske tovarne ur. — Ljubljana, Star. trg 26.

Ludovik Ševar na Rakeku prodaja jajca za valenje

od velicli Plymouth Roks kokoši. Prednost teh kokoši obstoji v tem, da so izvrstne zimske jajčarice, nedoseženo finega mesa; tehtajo 4-6 kg, so krotke, mirne živali, ki se pri tleh drže. Kontrola jajčaric po zaklopnih gnezdih. Ducat jajc stane 4 K brez zaboja. Za 80% oploditbe se jamči. 811 1-1

1500 se k 12 govedom in 12 prašičem neoženjen moški, v starosti 40-55 let, trezen, ki se dobro razume na 1031 4-1 oskrbovanje živine,

posebno mlade, in zna tudi molziti. Mesečna plača 40-50 kron ter vse prosto. Nastop službe lahko takoj. Oni, ki imajo veselje do tega opravila, naj pošljejo svoje ponudbe na upravo „Domoljuba“.

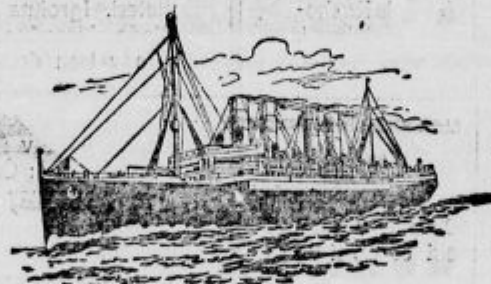
Kje se dobe najboljši poljedelski stroji, kakor mlatilnice, gepeljni, čistilnice, preše za sadje i. t. d.

1703 Edino le pri: 26-9

FR. STUPICA

v Ljubljani, Mar. Terezije cesta št. 1., Valvazorjev trg št. 6.

in zakaj: zato, ker so dotični stroji: iz najboljših tovarn sveta, najboljše sestavljeni, ker se istih proda na tisoče in tisoče komadov in se ravno radi tega, ker se jih izdeluje v velikih množinah, dobivajo po nizkih cenah. Moji stroji so povsod jako priljubljeni. — Obračajte se na mojo tvrdko pri nakupu stavbenih potrebščin, portlandcimenta, traverz, železnih šin in druge različne železine in raznega orodja, nagrobnih križev, tehtnic.

Najcenejša in najhitrejša vožnja

V AMERIKO

je s cesarskimi brzoparniki

„Kronprinzessin Cäcilia“ 140 26-1
„Kaiser Wilhelm II.“ — „Kronprinz Wilhelm“
„Kaiser Wilhelm der Große“.

Podrobna pojasnila in potrebni pouk da vsakomur

EDVARD TAVČAR, Ljubljana

Kolodvorske ulice št. 35, nasproti stari Tišlerjevi gostilni.

Priporoča se domača slovenska trgovina pri nakupovanju oblačilnega blaga

pri Češniku

Ljubljana, Lingarjeve ulice.

Velika zaloga ženskega svilnata in volnenega blaga za bluže in obleke, delen, 455 saten, batist in kambrik. 4-1

Zaloga za moške; kamgarn, sukno, ševiot in modno blago. — Zaloga belelega perilnega blaga; platno, kotenina, šifon v vseh širjavah

Popolna oprema (bališ) za neveste.

Novosti svilnatih šerp in rut.

Raznovrstne preproge.

Cena nizka. — — — Postrežba poštena.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Kongresni trg št. 19 registrovana zadruga z omejenim poroštvom Kongresni trg št. 19

- sprejema hranilne vloge vsak po 4 3/4 % to je, daje za 200 kron -
- delavnik od 8. do 12. ure 9 kron 50 vinar. na leto. -

Druge hranilne knjižice se sprejemajo kot gotov denar, ne da bi se njih obrestovanje prekinilo.

Rentni davek plača hranilnica sama.

Najsigurnejša prilika za štedenje.

1955 Prelat A. Kalan l. r., predsednik.

Kanonik J. Sušnik l. r., podpredsednik.

2

Naročite pri

KATOLIŠKI BUKVARNI V LJUBLJANI:

ZADNJA KMEČKA VOJSKA,

ki je izšla kot 5. zvezek Ljudske knjižnice in katero oddajamo do konca meseca marca za znižano ceno **K 1**—.

Dalje priporočamo poprej izdane zvezke **LJUDSKE KNJIŽICE** in sicer:

1. zvezek: **Znamenje štirih**. Londonska povest, 60 v.
2. zvezek: **Darovana**. Zgodovinska povest iz dobe slovanskih apostolov, 60 v.

3. zvezek: **I. Jernač Zmagovač**. Povest. (Sienkiewicz-Virant) — **II. Med plazovi**. Povest tirolskega gorskega župnika, 60 v.

4. zvezek: **Malo življenje**. Povest. (Dr. Fr. Detela) 1 K

6. zvezek: **Gozdarjev sin**. Povest. (Fr. S. Finžgar) 20 v

7. zvezek: **Prihajač**. Povest. (Dr. Fr. Detela) K — '90

Izmed drugih knjig priporočamo:

VOJSKA NA DALJNEM VSHODU. Popis Rusko-japonske vojske leta 1904—05 z mnogimi podobami. Uredil Dr. Evgen Lampe. Broširano K 4'80, vez. K 6'—.

BEN - HUR. Roman iz časov Kristusovih. Spisal Ludvig Wallace. Cena vez. knjigi K 4'50. Lepšega berila in darila si ne moremo misliti kot Ben-Hurja; roman vzbuja in ohranjuje zavest lepote krščanstva in globoke misli njegove so velike vzgojilne vrednosti.

OČE NAŠ. Malavašič. Cena K 1'50, trdo vezana knjiga K 1'70. To lepo povest so slovenski časopisi že opetovano priporočali.

SLOVENSKI A. B. C. V PODOBAH. Cena K — '80, trdo vezan K 1'20. Prav lična in primerna knjižica za otroke do desetega leta z barvanimi podobami in mičnim besedilom za vsako črko abecede. Otrokom bo v pravo veselje in lahek pouk. Kdor želi, da se njegovi otroci hitro in lahko naučijo brati, naj jim kupi to knjigo.

Za društvene člane in razna društva, ki prirejajo gledal. predstave in pevske večere, priporočamo:

ZBIRKA LJUDSKIH IGER: I. snopič: Pravica se je izkazala. Burka v dveh dejanjih. Samo moške vloge. — Zamujeni vlak. Saloigra v petih prizorih. Samo moške vloge. — Lurška pastirica. Igrokaz v petih dejanjih. Samo ženske vloge. 80 v.

II. snopič: Vedeževalka. Gluma v enem dejanju. Samo moške vloge. — Kmet-Herod. Burka v dveh dejanjih. Samo moške vloge. — Župan šardamski. Veseloigra v treh dejanjih. Samo moške vloge. — Jeza nad petelinom in kes. Veseloigra v dveh dejanjih. Samo ženske vloge 80 v.

III. snopič: Mlini pod zemljo. Igra v petih dejanjih. Samo moške vloge. — Sanje. Igra s petjem v petih dejanjih. Samo moške vloge. — Sv. Neža. Igrokaz v dveh dejanjih. Samo ženske vloge. 80 v.

IV. snopič: Doktor Vsezna in njegov sluga Štipko Tiček. Veseloigra v dveh dejanjih. Samo moške vloge. — Vaški skopuh. Igrokaz v treh dejanjih. Samo moške

vloge. — Novi zvon na Krtini. Igrokaz v dveh dejanjih. Samo moške vloge. — Zakleta soha v gostilni „pri zlati goski“. Predpustna burka v enem dejanju. Samo ženske vloge. 80 v.

5. in 6. snopič (skupno): Garcia Moreno. Zaloigra v petih dejanjih. Samo moške vloge. — Krčmar pri zvitem rogu. Burka v enem dejanju. Samo moške vloge. — Sv. Cita. Slika iz njenega življenja v treh dejanjih. Samo ženske vloge. — Kukavica — modra tica ali „Boj za doto“. Veseloigra v štirih dejanjih. Samo ženske vloge. — Pri gospodi. Saloigra v dveh dejanjih. Samo ženske vloge. — Črevljar. Veseloigra v treh dejanjih. Samo moške vloge. — Kmet in fotograf. Komičen prizor. — Kovačev študent. Burka. K 1'60.

7. in 8. snopič: Samo moške vloge: Sinovo maščevanje ali Spoštuj očeta. Igrokaz v treh dejanjih. — Za letovišče! Burka enodejanka. — Občinski tepček. Veseloigra v treh dejanjih. — Samo ženske vloge; Dve materi. Igrokaz s petjem v štirih dejanjih. — Nežka z Bleđa. Narodna igra v petih dejanjih. — Najdena hči. Igra v treh dejanjih. K 1'60.

9. snopič: Samo moške vloge: Na Betlehemskih poljanah. Božična igra v treh dejanjih. — Kazen ne izostane. Igra v štirih dejanjih. Očetova kletev. — Samo ženske vloge: Čašica kave. Veseloigra enem dejanju. 80 v.

ANDREJ HOFER, tirolski junak. Igra v petih dejanjih z naslovno sliko (Hoferjeva smrt) in obširnimi zgodovinskimi uvodom. Cena 80 v, 10 izvodov K 5'—. Ne samo uprizorjena na odru, temveč tudi kot poučno in kratkočasno berilo bo našla ta knjižica mnogo prijateljev.

ALJAŽ JAKOB, župnik na Dovjem. MEŠANI IN MOŠKI ZBORI:

I. zvezek: A. Mešani zbori: 1. Domovini, 2. Nevesti, 3. Ne zveni mi; B. Moški zbori: 4. Naša zvezda, 5. Ujetega ptička tožba, 6. Soči, 60 v.

II. zvezek: A. Mešani zbori: 1. Pri zibelki, 2. Cerkvica, 3. Ne tožim, 4. Oj planine, 5. Oj z Bogom ti planinski svet!; B. Moški zbori: 6. »Solskodomski« mladin, 7. Na Bregu, 60 v.

III. zvezek: A. Mešani zbori: 1. Psalm 118, 2. Ti veselo poj; B. Moški zbori: 3. Na dan, 4. Divna noč, 60 v.

IV. zvezek: A. Mešani zbori: Ujetega ptiča tožba; B. Moški zbori: 2. Zakipi duša, 3. Dneva nam pripelji žar, 4. Pri pogrebu, 60 v.

V. zvezek: A. Mešani zbori: 1. Job, 2. V mraku; B. Moški zbori: 3. Dneva nam pripelji žar, 4. Z vencem tem ovenčam glavo, 5. Triglav, 60 v.

VI. zvezek: A. Mešani zbori: 1. Opomin k veselju, 2. Sveta noč, B. Moški zbori: 3. Stražniki, 4. Hvalite Gospoda, Psalm 150, 5. Občutki, 6. Geslo, 60 v.

VII. zvezek: A. Mešani zbori: 1. Slavček, 2. Zaostali ptič, 3. Domorodna iskrica; B. Moški zbori: 4. Pri svatbi, 5. Pri mrtvaškem sprevedu, 6. Geslo, 60 v.

Katoliška Bukvarna v Ljubljani.